

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЙ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті визначено функціональні особливості культури особистісної взаємодії як основи для її розвитку.

The article defines the functional special features of personal interaction culture as the ground for its development.

Оновлення змісту освіти в Україні відбувається під впливом процесів гуманізації, інтеграції, технологізації, що притаманні європейському освітньому простору. Однією з провідних ідей цього процесу стає підвищення професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя, педагога, важливою складовою якої є культура особистісної взаємодії.

Слід зазначити, що термін “особистісна взаємодія” – категорія культури педагогічної взаємодії дотепер не одержала методологічного, теоретичного й емпіричного обґрунтування.

У той же час, особистісно орієнтована практика виховної взаємодії, яка розвивається, показала, що ефективність виховної взаємодії обумовлена наявністю чи відсутністю комплексу особистісних констант педагога: професійні якості, педагогічні здібності, педагогічне мислення, педагогічна діяльність і т. ін.

Підґрунтям для розробки зазначеної категорії стали для нас досить розроблені у науці категорії педагогічної культури, професійно-педагогічної культури, професійно-психологічної культури вчителів.

Поняття педагогічна культура, професійно-педагогічна культура розглядаються через аналіз особливостей педагогічної діяльності, вивчення педагогічних здібностей, педагогічної майстерності вчителя. (А.В.Барабанщиків, Е.В.Бондаревська, Н.В.Кузьміна, Н.Н.Тарасевич, В.М.Гринева, С.В.Кульневич, Н.Б. Крилова та ін.).

Важливим системно-структурним компонентом професійно-педагогічної культури є культура особистісної взаємодії яка мотивує педагога на гуманно сприятливі, особистісно розвиваючі стосунки з дітьми.

Метою статті є визначення функціональних особливостей культури особистісної взаємодії як основи для її розвитку.

За своєю природою культура особистісної взаємодії педагога є психологічним утворенням. Підставою до активності людини є діяльність – динамічна система взаємодії людини з навколишнім світом. У процесі цієї взаємодії відбувається виникнення психічного образу і його втілення в об’єкті, а також реалізація суб’єктом своїх відносин з навколишньою реальністю. Будь-який акт діяльності є формою прояву активності суб’єкта, а це означає, що така діяльність має спонукальні причини і спрямована на досягнення визначених результатів.

Як указує К.А. Абульханова-Славська, “Особистість як суб’єкт моделює діяльність, спілкування і поведження, установлюючи співвідношення необхідного і бажаного, необхідного і достатнього, “забезпечує” діяльність (здібностями, уміннями і т.д.), визначає її контур, структурує міжособистісний простір по прийнятим нею координатам, критеріям, параметрам. Вона встановлює міру своєї активності, рівень складності, ступінь напруженості при необхідній діяльності, домагається пролонгованості поведження, визначає цінність учинків у певній системі, моделі, що залежить від певного контексту, простору” [1: 117]. При цьому важливо підкреслити, що особистість як суб’єкт структурує міжособистісний простір за прийнятими нею координатам, критеріями, параметрами.

Розвиток професійно-психологічної культури, як визначає Н.І.Лифинцева, припускає відкриття і розширення культурних змістів професійно-педагогічної діяльності в процесі спілкування, спільної діяльності, “співбуття” студента і викладача, розвиток емоційно-ціннісних відносин у професійному співтоваристві [2].

Розвинена професійно-психологічна культура виявляє себе через спосіб “звертання” до людини, розуміння її внутрішнього “діалогу”, включення й участь в ньому, що вимагає певних схем мислення, навичок звертання до “чужої душі”, психологічної культури [2: 12].

Виходячи з цього, можна стверджувати, що культура особистісної взаємодії педагога припускає наявність певного рівня професійно-психологічної культури між якими існує взаємозв'язок: культура особистісної взаємодії впливає на професійно-психологічну культуру і, з іншого боку, розвинута професійно-психологічна культура обов'язково має як важливий елемент високий рівень культури особистісної взаємодії.

За своїм спрямуванням культура особистісної взаємодії є акме-орієнтованим утворенням, і про неї можна говорити як про складову акмеологічної культури особистості.

Розглядаючи культуру особистісної взаємодії педагога з вищевикладених позицій, ми можемо говорити, що культура особистісної взаємодії розвивається в другодомінантному процесі, в якій відбивається цінність “іншого обличчя” (О.О.Ухтомский) установка на його прийняття, увагу до нього, співробітництво з ним. Це обумовлює постійний саморозвиток у процесі педагогічної діяльності.

Систематизуючи дослідження в області культури особистості, учені [4] виділяють такі основні функції культури людини, що, на наш погляд, можуть бути використані як основа при визначенні функцій культури особистісної взаємодії

1. *Репродуктивно-трансляційна* – збереження і передача нового в поглядах, традиціях, теоріях, методах, способах діяльності, цінностях, а також досягнення певного особистісного культурного рівня, що створило б наступність поколінь і підготувало умови для прогресу людства.

2. *Конструктивно-адаптаційна* – забезпечення соціальної адаптації, ефективної взаємодії, взаєморозуміння людей, забезпечення ефективності зовнішньої і внутрішньої діяльності людини, спрямованої на розв'язання проблем, на основі наявного життєвого досвіду, освіченості, розвитку психічних процесів і якостей.

3. *Регулятивно-корегувальна* – забезпечення ефективності процесів саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю.

4. *Розвивальна* – активізація процесів самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку.

5. *Проектувально-орієнтована* – орієнтування, планування в процесах життєвого самовизначення, свідоме проектування, “побудова” людиною свого життя, долі, дозвіл виникаючих у житті криз.

6. *Гармонізувально-профілактична* – гармонізація внутрішнього світу людини, створення цілісної несуперечливої “Я-концепції”, стану внутрішнього благополуччя, забезпечення повноцінного життя людини, підвищення якості життя, ступеня задоволеності.

7. *Продуктивно-створювальна* – забезпечення прогресу, відновлення індивідуального і суспільного людського буття у всіх сферах життя.

Спираючись на дані функції і взаємозв'язок між професійно-психологічною культурою та культурою особистісної взаємодії, ми вважаємо можливим визначити своєрідність їх існування в культурі особистісної взаємодії.

Репродуктивно-трансляційна функція в культурі особистісної взаємодії дозволяє через рефлексію проаналізувати досвід взаємодії в просторі особистого життя, виявити його ціннісно-сміслові аспекти, погодити особливості задатків, темпераменту, характеру з якістю, результативністю взаємодії.

У рамках конструктивно-адаптаційної функції культура особистісної взаємодії забезпечує розуміння людини людиною через сприйняття і прийняття іншого як даності, як індивідуальності, що “розкривається в самобутнім авторському “прочитанні” соціальних норм життя, у виробленні власного, суто індивідуального (унікального і неповторного) способу життя, свого світогляду” [3: 340].

Регулятивно-корегувальна функція культури особистісної взаємодії припускає створення моделей взаємодії на основі сприйняття, розуміння іншого.

Розвивальна функція забезпечує процес саморозвитку, самовдосконалення як необхідний компонент успішності взаємодії.

Проектувально-орієнтована функція культури особистісної взаємодії спрямована на усвідомлення смисложиттєвої цінності особистісної взаємодії, що, в свою чергу, стимулює мотиваційно-ціннісний аспект розвитку педагога.

Гармонізувально-профілактична функція пов'язана з акме-розвитком. Педагог відноситься до педагогічної діяльності, до взаємодії зі зростаючою дитиною як смисложиттєвої цінності. Значення наповненість професійної педагогічної діяльності дає можливість педагогу відчувати повноту життя, самореалізуватися в ньому.

Продуктивно-створювальна функція культури особистісної взаємодії – це творча діяльність, у якій відбивається індивідуальність педагога як “авторство власного життя” (В.І.Слободчиков).

З позицій системно-структурного підходу культуру особистісної взаємодії можна представити як таку, що містить компоненти ціннісно-смыслових орієнтирів педагогічної діяльності. У той же час культура особистісної взаємодії – утворення, що відноситься до індивідуальності, особистості, яка реалізується у творчій діяльності. Якщо цінність дитини, цінність “Я” виступають як основа суб'єкт-суб'єктних відносин, то цінність взаємодії є функцією змісту педагогічної діяльності. Ціннісно-смыслове сприйняття соціокультурного простору освіти стосовно культури особистісної взаємодії являє собою метасистему: за допомогою осмислення, переосмислення особистісних змістів освіти (особистий досвід, аналіз існуючої ситуації, соціокультурних реалій) вона забезпечує розвиток мотиваційної сфери особистості педагога як професіонала. Акме-орієнтований процес є вищим рівнем мотивації саморозвитку, самореалізації, що знаходить своє втілення в індивідуально-творчій діяльності педагога.

Таким чином, можна стверджувати, що культура особистісної взаємодії розкривається як система основних функцій, цінностей, змістів, мотиваційно аргументованої діяльності, сформованість якої є умовою і передумовою творчого саморозвитку, самореалізації педагога в соціокультурному освітньому просторі.

Культура особистісної взаємодії обумовлює становлення педагога як індивідуальності, через розвиток потребно-мотиваційної, емоційно-когнітивної, духовно-ціннісної сфери особистості; дозволяє осмислити процес особистісної взаємодії як смисложиттєву цінність, створювати умови для особистісного росту; самоздійснення як свого, так і зростаючої людини.

Культура особистісної взаємодії реалізується у двох напрямках: зовнішньому – через різні форми, методи взаємодії з учнями і внутрішньому – через саморозвиток позиції відносин до світу, самого себе, діяльності. Отже, культура особистісної взаємодії знаходиться під впливом, принаймні, трьох факторів: особистісних особливостей людини, смисложиттєвих орієнтирів професійної діяльності й особистісних особливостей учнів. Вони потребують подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К.А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности. – М.: Наука. 1989. – С. 110-134.
2. Лифинцева Н.И. Формирование профессионально-психологической культуры учителя Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – М., 2001.
3. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. – М.: Школа-Пресс, 1995. –384 с.
4. Формирования психологической культуры личности в системе дополнительного образования детей //Под ред. А.В. Егоровой, И.М. Каманова, М.В. Поповой. – М.: – 1996. – 254 с.